

УДК 821.111 (73)

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2022.274934>

С. О. Чернишова

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: sveta.chernyshova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0284-2001>

МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ІМІГРАНТІВ У РОМАНІ ЧІМАМАНДИ НГОЗІ ЕДІЧІ “АМЕРИКАНА”

Abstract

The article analyzes theoretical works which discuss the features of language identity in the era of global mobility. The current intensive movement of the human masses has led to a departure from the conceptualization of language as rooted in a specific locus, to its deterritorialization, to a shift from the language itself to its usage by an individual. The practical part of the article focuses on Chimamanda Ngozi Adichie's novel “Americana” (2013). The scientific reflection refers to the analysis of the personality of the immigrants, who are the main characters of the novel, and the changes they experience when moving to a new country. The aim of the article is to study the ways of self-formation of foreigners in the context of their language self-identification. The language regime is present in the work on several important levels: preservation of the Igbo and resistance to the total dominance of the English language, linguistic assimilation of immigrants, assertion of the foreigner's linguistic identity, language as a component of structural racism.

Linguistic assimilation of immigrants causes them to abandon their native language, especially when it comes to migrants who speak the language of the country of settlement and, accordingly, speak to their children only in the language of a receiving country. At the same time, the novel “Americana” conveys the protagonist's return to her own way of speaking, that is, Nigerian English. This shift signals her resistance to the complete negation of her identity in favor of the expectations and norms of the dominant group.

In general, language is important for the formation of immigrant identity. The sensitivity of residents to pronunciation as well as to the level of command of the community's language often causes alienation of the foreigner and a prejudiced attitude towards him/her. Therefore, immigrants try to get rid of labeling through language. They imitate the accents and pronunciation of the specific locus of their settlement. However, the main character of the novel “Americana” declares a new understanding of linguistic identity, which is closely related to the modern positioning of immigrants as those who are not ashamed of their difference, but on the contrary, respect their difference and insist on it.

Key words: language identity, immigration, novel “Americana”, language regime.

Аногація

У статті проаналізовано теоретичні праці, у яких осмислено особливості мовної ідентичності в епоху глобальної мобільності. Сьогочасне інтенсивне переміщення людських мас зумовило відхід від концептуалізації мови як такої, що закорінена в конкретному локусі, до її детериторіалізації, до зміщення уваги із самої мови на суб'єкта мовлення. Практична частина статті зосереджена на творі Чімаманди Нгозі Едічі «Американа» (2013). Наукова рефлексія стосується аналізу особистості іммігрантів, які є головними персонажами роману, та тих змін, які вони переживають під час переселення в нову країну. Мета статті полягає у вивченні шляхів формування самості чужинців у контексті їхньої мовленнєвої самоідентифікації. Мовний режим оприсутнений у творі на кількох важливих рівнях: збереження іґбо й протистояння тотальному засиллю англійської мови, мовна асиміляція іммігрантів, утвердження мовної ідентичності чужинця, мова як складник структурного расизму.

Мовна асиміляція іммігрантів спричинює їхню відмову від рідної мови, особливо, коли йдеться про мігрантів, які володіють мовою країни поселення, і відповідно розмовляють із дітьми лише нею. Водночас у романі Ч. Н. Едічі повернення головної героїні до власної вимови, тобто нігерійської англійської, сигналізує про її спротив до цілковитої нівеляції своєї ідентичності на користь сподіванням і нормам домінантної групи.

Загалом мова має важливе значення для формування іммігрантської ідентичності. Чутливість місцевих жителів до вимови та загалом до рівня володіння мовою спільноти спричинює досить часто інакшування чужинця та упереджене ставлення до нього. Звідси іммігранти намагаються позбутися маркування через мову. Вони наслідують акценти та вимову конкретного локусу свого поселення. Однак на прикладі головної героїні роману «Американа» маємо також і нове осмислення мовної ідентичності, що тісно пов'язане з сучасним позиціонуванням іммігрантів як таких, що не соромляться своєї відмінності, а, навпаки, пошановують свою відмінність і наполягають на ній.

Ключові слова: мовна ідентичність, імміграція, роман «Американа», режим мови.

Вступ

Проблема мови і мовної ідентичності займає вагомe місце в наративній канві роману «Американа» (Adichie, 2013), що належить перу нігерійсько-американської письменниці Чімаманди Нгозі Едічі. Головним чином дослідники твору акцентували особливості використання іґбо (Igbo) як способу оприявлення багатоманітності ідентичності іммігранта. За словами Патриції Козел (Kozieł, 2015, р. 112), поєднання двох мов (англійської та іґбо) допомагає увиразнити гібридну самість персонажів роману, їхню флюїдність і динамічність. Окрім того, як стверджує Герберт Іґбоанусі, паралельне вживання двох мов засвідчує лінгвістичну дифузію і культурне різноманіття сучасної африканської літератури (Igboanusí, 2002, р. 2). Ч. Н. Едічі інтенсивно використала в романі прислів'я і приказки, окремі лексеми та синтаксичні конструкції, що сигніфікують багатокультурну мовну особистість персонажів.

Вартує відзначити, що ентузіазм дослідників роману «Американа» щодо ефективного інкорпорування іґбо в мовну структуру твору затьмарив інші проблемні поля, що стосуються мовної ідентичності персонажів. Зокрема, ідеться про відмову від нігерійського варіанта англійської на користь американського як одну з вимог успішної асиміляції іммігрантів із Нігерії. Наступний важливий момент це – спадщина постколоніалізму та мовна ідентичність колишніх колонізованих. Так, тривала британська колонізація Нігерії, а далі англійськомовне домінування як прикметна риса постколоніального суспільства, яке продовжує наслідувати імперську культуру, призводять до поступової маргіналізації іґбо.

Молоде покоління нігерійців бездоганно розмовляє англійською, читає британську і американську літератури та поступово віддаляється від своєї національної мовної ідентичності. Крім того, відчутне протистояння між старшим поколінням, яке максимально намагається дотримуватися британської англійської, і молодшим, яке все більше тяжіє до наслідування американської культури. Один із персонажів роману, Обінзі, відкрито заявляє матері, яка не хоче чути американську англійську: «Я читаю американські книжки, бо за Америкою майбутнє» (Adichie, 2013, р. 84). Загалом мовна ідентичність іммігрантів визначає проблемно-тематичну складову майже всіх романів про міграцію. Незалежно від того, чи мігранти володіють мовою країни поселення, чи зовсім її не знають, мовна ідентичність функціонує як основний маркер чужинців.

Зважаючи на дискретне осмислення мовної ідентичності іммігрантів дослідниками роману «Американа», **мета** цієї статті полягає в аналізі формування самості чужинців у контексті їхньої мовленнєвої самоідентифікації. Поставлена мета обумовлює розв'язання таких **завдань**: підсумувати теоретичні підходи до визначення взаємозв'язку між мовою та імміграцією, окреслити його вагомість для формування ідентичності іммігрантів, дослідити образний та проблемно-тематичний рівні роману «Американа» в контексті конструювання ідентичності переселенців. Для реалізації цих завдань використано такі методи: аналізу та синтезу, порівняльно-типологічний, дискурс-аналізу та прискіпливого читання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Сьогочасна інтенсивна мобільність людських мас зумовила відхід від концептуалізації мови як такої, що закорінена в конкретному локусі, до її детериторіалізації, до зміщення уваги із самої мови на суб'єкта її вживання. Як зазначають Едріян Блекледж і Анжела Кріз, «мобільність імплікує не лише переїзд людей з однієї країни в іншу, але й мобільність лінгвістичних та інших семіотичних ресурсів у часі і просторі» (Blackledge & Creese, 2017, p. 34). На перетині культур спостерігаються нові лінгвістичні явища і твориться нова мультилінгвальна особистість. Сучасний стан, який Стівен Вертовец називає «суперрозмаїттям» (superdiversity) (докладніше див. Vertovec, 2007), уможлиблює те, що люди, за словами Ян Бломмаерт та Бен Рамптон, «приміряють різні лінгвістичні форми» (Blommaert & Rampton, 2011, p. 5) і при цьому накладають свої акценти на них. Відбувається також детериторіалізація й етнічних ідентичностей, які відірвані від рідного краю, змушені «перевдягатися» в нові лінгвістичні форми. Розвиваючи думку про трансмовність, Едрієн Блекледж і Енджела Кріз (Blackledge & Creese, 2017) зауважують, що процес використання чужинцем мови країни поселення вказує на процес інкорпорування ним стандартів, моралі, цінностей і правил поведінки домінантної мовної групи. Водночас іммігранти розкривають як особливості схрещення мовних світів, так і способи омовлення свого світорозуміння і світобачення через мову країни поселення.

Незважаючи на глобалізаційні процеси, чутливість до мовного складника ідентичності залишається актуальною. Одна з причин цього пов'язана із загальним уявленням про іммігранта, як того, хто загрожує нації-державі, її гомогенності та тяглості в часі. Відомо, що творці теорії нації (Gellner, 1983; Hobsbawm, 1990; Anderson, 1991; Smith, 1995, 2010) наголошували на мовній характеристиці як визначальній для існування нації. Режим мови забезпечує монолітність національної ідентичності, але також дає підстави для упослідження і стигматизації тих, хто до нього (режиму – С. Ч.) не належить. Джозеф Парк і Ліонел Ві підкреслюють, що «мовлення мігрантів містить впливи їхніх соціокультурних реалій, що відчутні на рівні акценту, лексичних новотворів, ідіоматики морфосинтаксису чи прагматики. Значення нації-держави в цьому випадку полягає в тому, що такі відмінності оцінюються відповідно до локальних ідеологічних рамок, які сьогодні і далі спрямовані на підтримку гегемонії конкретної національної мови, що, зі свого боку, приводить до дискримінації мігрантів на тій підставі, що їхній мовний варіант не має легітимності» (Park & Wee, 2017, p. 52). Чужинців, які розмовляють мовою домінантної групи, не вважають її легітимними носіями і вони страждають від структурної дискримінації. Таким чином, есенціалістський зв'язок між мовою і нацією стає перешкодою до успішної інтеграції іммігрантів. Мовний варіант маркує їхню відмінність і навіть, як підкреслюють Дж. Парк і Л. Ві, провокує підозри про небажання інтегруватися (докладніше див. там само, р. 54). Звідси маємо прагнення з боку чужинців максимально наслідувати мовлення корінних мешканців, що гарантує їм соціальну інклюзію. Бажання належати спричинює також відмову мігрантів від вживання рідної мови в громадських місцях. Відповідно, мова функціонує як інструмент легітимізації нерівності в контексті переміщення людей з економічно залежних держав до економічно стабільних і багатих. Можемо стверджувати, що якщо для націй-держав, які постійно мають підтверджувати свій незалежний статус і перебувають під загрозою втрати автономності, мова стає основним фактором, що забезпечує їхню колективну ідентичність і право на самовизначення, то для супердержав чи нових імперій мова є інструментом упослідження та інакшування чужинців. Така бінарна логіка частково порушується сучасними масовими переміщеннями людей, які представляють нову генерацію іммігрантів. Усе частіше сьогодні вони не вважають себе

прохачами, які стукають у двері заможних помешкань західних держав. Іммігрантське визнання і пошанування власного внеску в культуру та економіку країни поселення спричинює серед іншого відхід від нормалізації та мовної диктатури.

Дослідники (Hurst, 2017; Jacquemet, 2005; Kroskirty, 2000a, 200b), які зосереджують увагу на міграції та мовленні, акцентують, що «мови не потрібно звужувати до стандарту. Наприклад, англійська мова не гомогенна і не монолітна. Англійські мови, якими розмовляють індійці чи нігерійці, відрізняються від тих варіантів, яким надають перевагу носії мови у Великій Британії чи США. Крім того, наявні сильні упередження проти постколоніальних суб'єктів, які використовують свій мовний варіант у середовищі носіїв мови» (Canagarajah, 2017, p. 20). Зміни щодо традиційного розуміння мовного стандарту наявні і в сучасних лінгвістичних працях, де натрапляємо на такі нові терміни, як: трансмовність (translanguaging) (Blackledge & Creese, 2017), плюралінгвізм (plurilingualism) (García, 2009), метролінгвізм (metrolingualism) (Pennycook & Otsuji, 2015), трансідіоматичність (transidiomaticity) (Jacquemet, 2005). Вони засвідчують про відхід від структуралістських концепцій мови і її статусу як автономної системи творення значення. Натомість маємо розуміння мови як механізму формування транскультурної уявленої спільноти. Мова детермінована локусом і часом, а тому не має автономного статусу. Крім того, сьогочасний інтенсивний рух людських мас провокує осягнення мови в її плинності, постійному становленні і переустановленні, творенні нових сенсів і змістів. Зосередженість на процесуальності, а не на результаті, рух від репрезентативності до не-репрезентативності процесів мислення, коли пріоритетне питання про те, як твориться значення, а не яким воно є, сприяють тому, що сьгодні мова набуває нового епістемологічного тлумачення.

Окрім змін щодо розуміння мови як системи значень, маємо ще один рівень осмислення. Ідеться про мову як економічний капітал. Моніка Геллер (Heller, 2010) акцентує на думці про те, що глобалізована економіка використовує мову як ресурс і товар. Далі дослідниця підкреслює, що сьгодні мова перетворюється на економічний капітал, зокрема у випадку «мовних індустрій», тобто тих індустрій, що продають інформацію або залежать від інформації при реалізації свого продукту. Так само П'єр Бурд'є (Bourdieu, 1988) вважає мовний капітал складником культурного капіталу.

У контексті міграції маємо ще один вимір мовної проблематики. Ідеться про швидше досягнення успіху тими мігрантами, які приїжджають у країну поселення зі знанням мови. З цього приводу чимало дослідників (Bleakley & Chin, 2004; Chiswick & Miller, 1995, 2002, 2005; Dustmann, 1994; Dustmann & Fabbri, 2003; Dustmann & van Soest, 2002) наголошують, що мігранти, які прибувають із колишніх британських колоній і володіють англійською мовою, швидше адаптуються і знаходять роботу, аніж ті, які приїждять зі Східної Європи чи деяких азійських країн. Дослідниця зв'язку між міграцією та мовою Елен Герст (Hurst, 2017) підсумовує, що колишні колонізовані радше переїжджають до колишніх імперських центрів чи в ті країни, де офіційна мова їхнього колишнього колонізатора. Проте на перепоні до їхнього успіху в нових країнах стає не мова, а колір шкіри.

Загалом мобільність й інтенсивний рух населення, що властиві сучасному світу, спричинюють зміни мовної ідентичності, її звільнення від мовного стандарту, що тісно пов'язаний із формуванням націй-держав та територіалізацією індивідуума. Домінантні дискурси доби модерну такі, як: націоналізм, прогрес, колоніалізм і приватна власність – спричинили також формування уявлень про мову як частину цих наративів. Думка німецьких романтиків про мову як душу народу стала поштовхом до її територіальної прив'язки. Таким чином, «мова перетворена на статичну систему, що

не може переміщатися в інші локуси чи місця без втрати своєї сутності» (Canagarajah, 2017, р. 6). Як зазначає в цьому контексті Суреш Канагарай (там само,), ідеології та дискурси модерну були спрямовані контролювати мобільність, вони структурували буття і намагалися зробити його стабільним. Натомість пізній капіталізм і політика неолібералізму дає змогу людям вільніше змінювати місця. Водночас Томас Файст (Faist, 2013) наголошує на новому розумінні переміщень у сучасному світі, зокрема, відбувається розрізнення між мобільністю і міграцією. Мобільність сприймається як щось корисне для індивіда та країни, натомість міграція «спонукає до соціальної інтеграції, контролю і збереження національної ідентичності» (там само, р. 1640).

Виклад та обговорення основного матеріалу дослідження

З огляду на сказане вище, вважаємо за доцільне скористатися поняттям «режим мови» для аналізу мовної ідентичності іммігрантів у романі Ч. Н. Едічі «Американа». Пол Кроскріті (докладніше див. Kroskirty 2000a, 2000b), який, ґрунтуючись на теорії політичної гегемонії А. Грамші, увів це поняття в лінгвістичну антропологію та соціолінгвістику, пояснює режим мови через взаємозв'язок мови та ідеології, мови та політики (докладніше див. Kroskirty, 2000b). Ідеї П. Кроскріті далі розвиває німецький соціолінгвіст Флоріян Кулмас, який, зокрема, пише: «Мовний режим можна описати як набір обмежень щодо індивідуального мовного вибору. Я розумію цей термін як набір звичок, правових положень й ідеологій» (Coulmas, 2005, р. 7). Крім цих дослідників, до концепту режиму мови зверталися Мішель Сілверштайн та Річард Пармент'єр (Silverstein, 1979; Parmentier, 1994). Р. Пармент'єр акцентує, що режимізація здійснюється через такі інструменти, як: «текстуальні форми, візуальні образи, правила поведінки, споживання товарів, ритуальні процесії, архітектурні пам'ятки і музейні виставки» (Parmentier, 1994, р. 135). Ідеться про матеріальні форми і практики, а звідси режим – це радше механізм імплементації певних ідеологій. Чарльз Тейлор (Taylor, 2004) пояснює, що режим уособлює собою щоденне відтворення морального порядку, тобто прав та зобов'язань, що регулюють наші суспільні відносини. У цьому контексті С. Гал (докладніше див. Gal, 1989, 2002, 2006) вважає, що стандартизація – одна із форм мовного режиму, який визначає мовні норми, правила вживання мови, право належності до мовної спільноти. У контексті гетерогенного суспільства, як, наприклад, США, мовний режим має кілька важливих аспектів. Найперше – це спосіб вербалізації чутливості до тих, які не належать до мовної більшості. Дослідники природи гетерогенного соціуму наголошують на тому, що гетерогенність має негативний вплив на суспільні відносини. У своїх працях ці науковці (Alesina & La Ferrara, 2005; Anderson & Paskeviciute, 2006; Costa & Kahn, 2003; Delhey & Newton, 2005; Knack & Keefer, 1997; Rice & Steele, 2001) наголошують, що люди здавна звикли розподіляти світ на свій і чужий і сприймати представників невідомого їм локусу з обережністю. Така біфуркація спричинює ситуацію, коли «мешканці гетерогенних спільнот ведуть ізольований спосіб життя, мають менше друзів і знайомих, проводять менше часу з друзями і родичами і не відчують себе частиною спільноти» (Saguaro, 2001, р. 5). З іншого боку, тривале проживання в багатокультурній спільноті виховує почуття довіри до представників відмінних культурних груп і деконструкцію стереотипного уявлення про Іншого як небезпечного чи загрозливого (докладніше див. Marschall & Stolle, 2004).

Усі ці окреслені імпульси переосмислення мовної ідентичності та мови загалом особливо увиразнюються в контексті міграційного художнього дискурсу. У романі Ч. Н. Едічі «Американа» мова є одним із маркерів іммігрантської ідентичності та чутливості іммігрантів до реалій нового простору. Мовний режим оприсутнений

у творі на кількох важливих рівнях: збереження іґбо й протистояння тотальному засиллю англійської мови, мовна асиміляція іммігрантів, утвердження мовної ідентичності чужинця, мова як складник структурного расизму.

Оскільки події роману «Американа» відбуваються в кількох локусах (Нігерії, США, Великій Британії), то чутливість до мовного режиму оприявнюється по-різному, відповідно до (ре)територіалізації персонажів. Наприклад, у Нігерії важливим є виживання мови корінного населення, що принижувалася і зневажалася під час колоніального минулого. Коли при першій зустрічі двох головних персонажів, Іфемелу та Обінзі, відбувається змагання на знання приказок, то очевидним стає факт, що насправді молоді нігерійці майже не знають свій фольклор. Дівчина стверджує, що мало хто вже говорить на іґбо, тому про приказки навіть не йдеться.

Зневага до національної мови іґбо та домінування англійського мовного режиму описана неодноразово в романі Ч. Едічі. Один із персонажів роману нарікає: «Людина з народу гауса говорить до гаусина рідною мовою. Людина з йоруба говорить йоруба. І лише житель іґбо говоритиме англійською зі своїм односельцем» (Adichie, 2013, р. 561). Відтак, мовна політика в африканських країнах, зокрема в Нігерії, характеризується популярністю одних мов і занепадом інших. Часто це пов'язано не лише з досвідом колоніалізму, а й з іншими історичними травмами. У романі представник народу іґбо пояснює зневагу до культури і мови поразкою в Біафро-нігерійській війні: «Так, це дуже сумно. Ми народ, який програв. Ми потерпіли поразку у війні за незалежність Біафри і до цього часу соромимося цього» (там само, р. 561). У цьому контексті зречення від мовної ідентичності відбувається через відмову від самоідентифікації з народом, прагнення якого до незалежності закінчилися фіаско.

Після переїзду з Нігерії до США Іфемелу вражена мовною мімікрією іммігрантів, які змінюють свою вимову, щоб звучати як місцеві жителі. Крім того, чужинці навіть спотворюють свої власні імена, щоб корінним мешканцям було легше їх вимовляти. Її подружка радить: «Незабаром ти адаптуєш свою вимову до американської, бо, знаєш, не дуже зручно, коли тебе по сто разів перепитують по телефону: «Повторіть, будь ласка, що ви сказали». Ти захоплюватимешся африканцями, які говорять із досконалим американським акцентом» (там само, р. 172).

Одного разу в магазині Іфемелу зауважує, як її тітка змінює вимову, щоб мати вигляд наче вона місцева: «Дайку, поклади на місце, – сказала тітка Уджу, промовляючи всі звуки через ніс і майже без пропусків між словами, саме так вона говорила з білими американцями, у присутності білих американців, апелюючи до білих американців. І разом із цією вимовою вимальовувалася нова особистість, вибачлива і самопринижена. Вона почувалася невинно винною перед касиркою» (Adichie, 2013, р. 133). Те саме почуття меншовартості спонукає тітку до того, щоб розмовляти із сином лише англійською. Коли племінниця здивовано зауважує, що в Нігерії всі говорять двома мовами, то родичка їй відповідає: «Це Америка. Тут усе по-іншому» (там само, р. 135). Ця думка час від часу виникає в персонажів, коли вони намагаються зіставити своє життя в Нігерії та США.

Іфемелу відчитує мовну трансформацію і при зустрічі з подругою Гінікою. «Гініка перейшла на нігерійську англійську, старомодну і надто правильну, якою вже не говорили в Нігерії, щоб довести, що вона зовсім не змінилася» (Adichie, 2013, р. 150). Зміни в мові відображають і реагують на політичні та культурні трансформації в країні. Тому дівчина застерігає Іфемелу, що американці вживають 'slim' замість 'thin', коли йдеться про жіноче тіло, або ж 'biracial' замість 'half-caste' щодо метисів. Іммігрантка задумується про те, що життя в новій країні вимагатиме від неї змінити не лише мовлення, а й світогляд та поведінку. Вона сподівається, що молодість і

відкритість до світу допоможуть їй вижити у США. Іфемелу готова, за її словами, «одягнути нову шкіру», щоб не відрізнятись від інших.

Відтак у перші роки свого життя у США молода нігерійка переживає момент наслідування. Незабаром вона вже говорила досконалим американським акцентом, імітуючи вимову друзів і дикторів на телебаченні. Під час телефонної розмови телепродавець дивується, що в неї зовсім нема акценту і вона звучить як справжня американка. Лише після цього «компліменту» Іфемелу задумалася: «Але чому це був комплімент, досягнення, – звучати по-американськи? [...] Так, вона перемогла, але насправді її тріумф – це всього лиш мильна бульбашка. Після її блискучої перемоги залишилася глибока, незаповнена прірва, бо вона надто довго говорила голосом, що не властивий їй, тому що вона надто довго жила не своїм життям» (Adichie, 2013, p. 215).

Такі зміни були травматичні і потребували вольового зусилля: «Вона навмисно викочувала губу чи закручувала кінчик язика. Якби раптом її щось налякало, чи вона потрапила б у критичну ситуацію, чи прокинулася у вогні, то не змогла б вимовити жодного американського звука» (Adichie, 2013, p. 213). Штучність її вимови імплікує думку про набуття нової ідентичності, яку Іфемелу формує на вимогу нових реалій. Проте згодом криза особистості іммігрантки, коли настає усвідомлення того, що американське суспільство не толерує будь-яких виявів інакшості, якщо вони нелегітимізовані домінантною ідеологією, спонукає дівчину повернутися назад до свого природного голосу.

Вимова стає одним із моментів ідентичнісного вибору Іфемелу, процесу її самовизначення в реаліях нової країни. Потреба зберегти мовну відмінність виникає як механізм маркування кордонів етнічної самості. Збереження індивідуальності іммігрантів забезпечується серед іншого на рівні використання мови. Спротив Іфемелу проти мовного стандарту уособлює бунт проти асиміляції. Цей тип резентменту властивий й іншим романам про міграційний досвід (наприклад, Ібі Зобой «Американська вулиця» чи Луїс Альберто Урреа «Будинок грішних ангелів»). У них (романах – С. Ч.) бажання не зливатися з більшістю, а, навпаки, декларувати свою відмінність протиставляється процесам зоднаковіння.

Чутливість до мови стає невід'ємним атрибутом соціальних зв'язків і особистих знайомств. При чому не лише місцеві жителі відчитують належність людини до конкретної спільноти, а й іммігранти прислухаються до акцентів та слововживання, щоб збудувати для себе когнітивну карту нового поселення. При першій зустрічі з майбутнім хлопцем, Блейном, Іфемелу тут же зауважує: «Він говорив американською англійською, від якої вона нещодавно відмовилася, тобто тією мовою, вживання якої перекоує людей, які проводять опитування по телефону, що ви біла і освічена громадянка» (Adichie, 2013, p. 218). Проте асиміляція – це не лише реалія життя іммігрантів у США. Один із головних персонажів, Обінзі, теж дізнається про чутливість до мовлення як серед іммігрантів, так і серед місцевих жителів Лондона. Його подруга розповідає про маму однієї з однокласниць її доньки: «Уперше, коли я її побачила, то подумала, що вона одягнута в хутро тварини, занесеної до Червоного списку. Вона намагалася приховати свій російський акцент і звучати по-британськи краще за самих британців» (там само, p. 300).

Питання акценту вражає також Обінзі, коли він спілкується з нігерійською діаспорою в Лондоні. Хлопець бачить, як його колишні співвітчизники докладають максимум зусиль і грошей, щоб їхні діти говорили без акценту. Під час гостини в одній нігерійській родині іммігрантів господиня вихваляється своєю донькою перед Обінзі: «Чуєш, як вона викручує язиком? Так, моя дитина досягне чогось у цьому житті. Ось чому всі наші гроші ідуть у школу Brentwood» (Adichie, 2013, p. 299).

Під час однієї розмови Обінзі підкреслює: «Якось я подумав, що нігерійці насправді пробачають своїм дітям багато проступків, бо самі говорять з акцентом» (Adichie, 2013, p. 300). На вихвалання свого товариша про те, що його донька прекрасно вчиться і говорить бездоганно англійською, нігерієць тонко натякає: «Одного дня вони (діти – С.Ч.) повиростають і підуть з дому, і будуть соромитися Вас і уникати, не відповідатимуть на Ваші дзвінки і не телефонуватимуть Вам» (там само, p. 301). Адже те, що діти ростуть і бачать, як їхні родичі зрікаються власної ідентичності, як вони намагаються імітувати вимову і поведінку корінних мешканців, як соромляться кольору своєї шкіри, як наслідують стиль життя і вподобання англійців, не минає безслідно. Усе це поступово формує в них комплекс меншовартості, сором за свою расу, своє походження, свою родину, бо з дитинства їх привчали, що їхня культура, мова, тіло не відповідає стандартам західних суспільств. І хоча їхні традиції, література чи їжа нічим не гірші, а просто інші, вони радше відмовляться від них, бо не хочуть виказувати свою належність до тієї колективності, яку їхні батьки навчили їх зневажати.

Увага до вимови властива й іншим персонажам. У перукарні, куди Іфемелу прийшла заплести коси, працівниці розпізнають клієнтів за вимовою. В один із моментів, коли відвідувачка зізнається, що вона з Південної Африки, перукарниця тут же зауважує, що та говорить без акценту. Натомість здивування в працівниць студії краси викликає те, що Іфемелу прожила п'ятнадцять років у США і все ще «не вміє говорити по-американськи» (Adichie, 2013, p. 231).

Мовний акцент викликає настороженість і часто навіть упередженість не лише в дорослих, а й у дітей. Причому, якщо перші прямо не виказують своєї неповаги чи презирства, то останні використовують мову як інструмент булінгу. Одна з героїнь роману скаржиться, що в школі її сина били чорні однокласники, аж поки він не позбувся африканської вимови.

Оприсутнення Іншого через мову провокує різноманітні реакції з боку носіїв мови, які є домінантною групою в країні, куди приїжджають мігранти. Амплітуда цього реагування різна: від поблажливого толерування до висміювання і приниження. Так чи інакше мовлення як маркер ідентичності мігранта визначає його екзистенційну ситуацію. Білі американці виказують свою чутливість до мовлення в завуальованих формах принизливого оцінювання. Так, коли Іфемелу в перукарні стикається з білою американкою, то та тут же цікавиться: «У вас такий гарний акцент. Звідки ви родом?» (Adichie 2013, p. 159). Увага до інакшості вимови сигналізує про чутливість до Іншого навіть у такому мультикультурному середовищі, як США. Нагадування чужинцю про його неналежність до певного етносу відбувається за допомогою режиму мови. Наприклад, тітка Іфемелу, яка працює лікаркою, постійно стикається з мовним маркуванням: то їй не видають ліки, бо начебто провізор не може її зрозуміти, то пацієнт, роздратований її відмовою видати знеболювальні пігулки, каже, що їй краще повернутися назад на батьківщину.

Мовне маркування чужинця властиве творам про міграцію, що належать до різних історичних періодів. Проте, якщо, наприклад, у літературі ХХ століття маємо проблему, коли мігранти прибували до США чи до багатьох європейських країн узагалі без знання мови, то в сучасному художньому дискурсі вони переважно володіють мовою країни поселення, але все ж їхня вимова чи граматики відрізняються. І цей фактор, як і незнання мови, провокує формування в них комплексу меншовартості чи сорому. З огляду на це, більшість іммігрантів намагаються якнайшвидше позбутися своєї мовної стигми і наслідують манери спілкування домінантної групи. Попри те, що всі персонажі твору Ч. Н. Едчі добре володіють англійською, вони все ж

стикаються з реаліями вимови та слововживання, що маркують їхню належність до іншої культури й іншого середовища спілкування.

Мовна асиміляція іммігрантів спричинює їхню відмову від рідної мови, особливо, коли йдеться про мігрантів, які володіють мовою країни поселення, і відповідно, розмовляють із дітьми лише нею. У романі Ч. Н. Едічі така ситуація властива нігерійцям і в США, і у Великій Британії. Так, на здивування Ефемелу її тітка говорить із сином лише англійською. Так само, коли Обінзі в Лондоні потрапляє до своїх заможних родичів, то вражений, що батько спілкується з дітьми лише англійською, «правильною англійською, наче думає, що іґбо, якою він розмовляє з дружиною, зіпсує їхню дорогоцінну британську вимову» (Adichie, 2013).

Висновки і перспективи подальших досліджень

Мова має важливе значення для формування іммігрантської ідентичності. Чутливість місцевих жителів до вимови та загалом до рівня володіння мовою спільноти спричинює досить часто інакшування чужинця та упереджене ставлення до нього. Із цієї причини іммігранти намагаються позбутися маркування через мову. Вони наслідують акценти та вимову конкретного локусу свого поселення. Однак на прикладі головної героїні роману «Американа» маємо також і нове осмислення мовної ідентичності, що тісно пов'язане із сучасним позиціонуванням іммігрантів як таких, які не соромляться своєї відмінності, а, навпаки, пошановують свою відмінність і наполягають на ній.

ЛІТЕРАТУРА

- Adichie, Chimamanda. (2013). *Americanah*. New York: Random House.
- Alesina, Alberto, and Eliana La Ferrara. (2005). Ethnic diversity and economic performance. *Journal of Economic Literature* (43), 762–800.
- Anderson, Benedict. (1991). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Revised ed. London: Verso.
- Anderson, Christopher, and Aida Paskeviciute. (2006). How ethnic and linguistic heterogeneity influence the prospects for civil society: A comparative study of citizenship behavior. *Journal of Politics* (68), 783–802.
- Blackledge, Adrian and Creese, Angela. (2017). Translanguaging in mobility. In Suresh Canagarajah (ed.). *The Routledge Handbook of Migration and Language*. Routledge: London and New York. (pp. 31–46).
- Bleakley, Hoyt, and Aimee, Chin. (2004). Language skills and earnings: Evidence from childhood immigrants. *Review of Economics and Statistics*, 84(2), 481–496.
- Blommaert, Jan. and Rampton, Ben. (2011). Language and superdiversity. *Diversities* 13(3). Режим доступу: <http://www.unesco.org/shs/diversities/vol13/issue2/art1>.
- Bourdieu, Pierre. (1988). *Homo Academicus*. [Translated by P. Collier]. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Canagarajah, Suresh. (2017). Introduction: the nexus of migration and language: the emergence of a disciplinary space. In Suresh Canagarajah (ed.). *The Routledge Handbook of Migration and Language*. Routledge: London and New York. (pp. 1–29).
- Chiswick, Berry and Paul, Miller. (1995). The endogeneity between language and earnings. *Journal of Labour Economics*, 13(2), 246–288.
- Chiswick, Berry and Paul, Miller. (2002). Immigrant earnings: Language skills, linguistic concentrations and the business cycle. *Journal of Population Economics*, 15(1), 31–57.
- Chiswick, Berry and Paul, Miller. (2005). Linguistic distance: A quantitative measure of the distance between English and other languages. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 26, 1–11.

- Costa, Dora and Matthew E. Kahn. (2003). Civic engagement in heterogeneous communities. *Perspectives on Politics*, 1, 103–12.
- Coulmas, Florian. (2005). Changing language regimes in globalizing environments. *International Journal of the Sociology of Language* (175/176), 3–15.
- Delhey, Jan and Kenneth Newton. (2005). Predicting cross-national levels of social trust: global pattern or nordic exceptionalism? *European Sociological Review* (21), 311–27.
- Dustmann, Christian. (1994). Speaking fluency, writing fluency and earnings of migrants. *Journal of Population Economics* (7), 133–156.
- Dustmann, Christian and Francesca Fabbri. (2003). Language proficiency and labour market performance of immigrants in the UK. *Economic Journal* (113), 695–717.
- Dustmann, Christian and van Soest, A. (2002). Language and the earnings of immigrants. *Industrial and Labor Relations Review* 55(3), 473–492.
- Faist, Thomas, Fauser, Margit, and Reisenauer, Eveline. (2013). *Transnational migration*. Cambridge: Polity.
- Gal, Susan. (1989). Language and political economy. *Annual Review of Anthropology* (18), 345–367.
- Gal, Susan. (2002). A Semiotics of the public/private distinction. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies* (13), 77–95.
- Gal, Susan. (2006). Contradictions of standard language in Europe: Implications for the study of practices and publics. *Social Anthropology* (14), 163–181.
- García, Ofelia. (2009). *Bilingual education in the 21st Century: A Global perspective*. Oxford: WileyBlackwell.
- Gellner, Ernest. (1983). *Nations and nationalism: New perspectives on the past*. Oxford: Blackwell.
- Heller, Monica. (2010). Language as resource in the globalized new economy. In Nikolas Coupland (ed.). *The Handbook of Language and Globalization*. Blackwell Publishing Ltd. (pp. 347–365).
- Hobsbawm, Eric. (1990). *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hurst, Ellen. (2017). Regional flows and language resources. In Suresh Canagarajah (ed.). *The Routledge Handbook of Migration and Language*. Routledge: London and New York. (pp. 171–187).
- Igboanusi, Herbert. (2002). *Igbo English in the Nigerian novel*. Ibadan: Enicrownfit Publishers.
- Jacquemet, Marco. (2005). Transidiomatic practices: Language and power in the age of globalization. *Language and Communication* 25(3), 255–277.
- Knack, Stephen, and Philip Keefer. (1997). Does social capital have an economic payoff? A cross-country investigation. *Quarterly Journal of Economics* (112), 1251–1288.
- Kozieł, Patrycja. (2015). Narrative strategy in Chimamanda Ngozi Adichie's novel «Americanah»: the manifestation of migrant identity. *Studies in African Languages and Cultures*, (49), 96–113.
- Kroskrity, Paul. (Ed.). (2000b). *Regimes of language: Ideologies, politics, and identities*. SAR Press & James Currey, Santa Fe & Oxford.
- Kroskrity, Paul. (2000a). Regimenting languages: Language ideological perspectives. In Kroskrity, P.V. (Ed.). *Regimes of language: Ideologies, politics and identities*. SAR Press & James Currey, Santa fe & Oxford, pp. 1–34.
- Marschall, Melissa and Stolle, Dietlind. RACE AND THE CITY: Neighborhood Context and the Development of Generalized Trust // *Political Behavior*, Vol. 26, No. 2, June 2004. Pp. 125–153.

- Park, Joseph Sung-Yul and Wee, Lionel. (2017) Nation-state, transnationalism, and language// *The Routledge Handbook of Migration and Language*. Edited by Suresh Canagarajah. Routledge: London and New York. (pp. 47–63).
- Parmentier, Richard. (1994). *Signs in society: Studies in semiotic anthropology*. Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis.
- Pennycook, Alastair and Emi, Otsuji. (2015). *Metrolingualism: Language in the city*. Abingdon: Routledge Press.
- Rice, Tom and Brent Steele. (2001). White ethnic diversity and community attachment in small Iowa towns. *Social Science Quarterly* (82), 397–407.
- Saguaro Seminar. (2001). *Social capital community benchmark survey*. Cambridge, Mass.: Saguaro Seminar of the John F. Kennedy School of Government at Harvard University.
- Silverstein, Michael. (1979). Language structure and linguistic ideology. In Clyne, P.R., Hancks, W.F., Hofbauer, C.L. (Eds.). *The Elements: a Parasession on linguistic units and levels*. Chicago: Chicago Linguistic Society. (pp. 193–247).
- Smith, Anthony. (1995). *Nations and nationalism in a global era*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, Anthony. (2010). *Nationalism* (2nd ed.). Cambridge: Polity.
- Taylor, Charles. (2004). *Modern social imaginaries*. Duke University Press, Durham & London.
- Vertovec, Steven. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies* 30(6), 1024–1054.

Дата надходження до редакції 03.12.2022
Ухвалено до друку 22.12.2022

Відомості про автора

<p>Чернишова Світлана Олександрівна,</p> <p>кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов історичного та філософського факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, докторантка кафедри теорії та історії світової літератури імені професора В. І. Фесенко Київського національного лінгвістичного університету e-mail: sveta.chernyshova@gmail.com</p>		<p>Сфера наукових інтересів</p> <p>художня література США, ідентичність у художній літературі, наратологія, постпостмодернізм</p>
--	--	--